

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «КИЄВО-МОГИЛЯНСЬКА
АКАДЕМІЯ»
ФАКУЛЬТЕТ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я, СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ І
ПСИХОЛОГІЇ
Кафедра психології та педагогіки

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

Освітній рівень—бакалавр

на тему:

ВПЛИВ ПОРЯДКУ НАРОДЖЕННЯ НА ФОРМУВАННЯ
СМИСЛОЖИТТЄВИХ ОРІЄНТАЦІЙ І МОТИВАЦІЇ ДО УСПІХУ У
СУЧАСНОЇ МОЛОДІ

Виконала: студентка 4-го року навчання,
Спеціальності 053 Психологія
Пастушенко Дарія Едуардівна

Науковий керівник: Боднар А. Я.,
кандидат психологічних наук, доцент

Рецензент: Олійник М.І., доктор
педагогічних наук, професор

Кваліфікаційна робота захищена

з оцінкою «_____»

Секретар ЕК _____

«____» _____ 2025 р.

Київ 2025

ЗМІСТ

АНОТАЦІЯ	3
ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ ПОРЯДКУ НАРОДЖЕННЯ НА СМИСЛОЖИТТЄВІ ОРІЄНТАЦІЇ ТА МОТИВАЦІЮ ДО УСПІХУ	6
1.1. Психологічні особливості осіб різного порядку народження	6
1.2. Сми́сложиттєві орієнтації: сутність і структура	18
1.3. Мотивація до успіху як чинник особистісного розвитку	23
Висновки до першого розділу	26
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ ПОРЯДКУ НАРОДЖЕННЯ, СМИСЛОЖИТТЄВИХ ОРІЄНТАЦІЙ І МОТИВАЦІЇ ДО УСПІХУ	28
2.1. Методика та організація емпіричного дослідження	28
2.2. Аналіз результатів взаємозв'язку порядку народження, сми́сложиттєвих орієнтацій та дослідження впливу порядку народження на мотивацію до успіху	30
Висновки до другого розділу	36
РОЗДІЛ 3. РОЗРОБКА ПСИХОКОРЕКЦІЙНОЇ ПРОГРАМИ ФОРМУВАННЯ СМИСЛОЖИТТЄВИХ ОРІЄНТАЦІЙ І МОТИВАЦІЇ ДО УСПІХУ	37
3.1. Загальна характеристика психокорекційної програми та специфіка її впровадження	37
3.2. Структура психокорекційної програми формування сми́сложиттєвих орієнтацій і мотивації до успіху	40
Висновки до третього розділу	45
ВИСНОВКИ	47
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	49
ДОДАТКИ	

АНОТАЦІЯ

На кваліфікаційну роботу Пастушенко Д. Е.
«ВПЛИВ ПОРЯДКУ НАРОДЖЕННЯ НА ФОРМУВАННЯ
СМИСЛОЖИТТЄВИХ ОРІЄНТАЦІЙ І МОТИВАЦІЇ ДО УСПІХУ У
СУЧАСНОЇ МОЛОДІ».

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня бакалавр за спеціальністю 053 Психологія – Національний університет «Києво-Могилянська Академія», 2025. Науковий керівник: Боднар А. Я., кандидат психологічних наук, доцент.

У кваліфікаційній роботі ми з'ясовували теоретичні основи впливу порядку народження на особистість, а також емпірично досліджували вплив порядку народження на формування смисложиттєвих орієнтацій і мотивації до успіху у сучасної молоді. Було здійснено теоретичний аналіз поняття смисложиттєвих орієнтацій та підходів до їх виміру, та проведений аналіз мотивації до успіху як чиннику особистісного розвитку.

Емпірично досліджено вплив порядку народження на психологічні особливості особистості. У межах дослідження було вирішено низку взаємопов'язаних завдань: виявлено рівень самоконтролю; з'ясовано смисложиттєві орієнтації; досліджено оцінку потреби в схваленні; визначено рівень мотивації досягнення успіху у сиблінгів із різними сиблінговими позиціями (молодші, середні, старші, єдині діти в родині).

Також нами було розроблено психокорекційну програму формування смисложиттєвих орієнтацій і мотивації до успіху. Її метою є підтримка розвитку цих орієнтацій та мотиваційної спрямованості у дітей і підлітків з урахуванням їхньої сиблінгової позиції. Програма складається з п'яти тематичних зустрічей тривалістю 60 хвилин кожна. Кожна зустріч має чітко визначену мету, тематичний фокус і практичне наповнення. Програма побудована у форматі інтерактивної взаємодії, що поєднує теоретичні блоки, практичні завдання, групову роботу та індивідуальну рефлексію.

Ключові слова: сиблінгова позиція, порядок народження, смисложиттєві орієнтації, успіх, мотивація до успіху, логотерапія, потреба у схвалення, стиль виховання.

ВСТУП

Актуальність проблеми. Психологія постійно шукає фактори, які впливають на формування особистості, і дослідження показують, що сімейне середовище грає неабияку роль у цьому процесі. Саме через родину діти починають взаємодіяти з навколишнім середовищем і розуміти як влаштований світ.

Ключовими особами у процесі розвитку виступають батьки, але не менш важливу роль відіграють сиблінги, тобто брати та сестри, які знаходяться поруч та мають можливість безпосередньо та постійно взаємодіяти один з одним. Здавалося б діти можуть зростати в одній родині, однаковому соціальному середовищі, але мати абсолютну різний характер. Отже порядок народження в сім'ї вважається одним із факторів, що впливає на психологічний розвиток дитини та формування її характеру. У даній роботі ми б хотіли зосередити увагу на одній з характеристик, а саме на рівні на формування смисложиттєвих орієнтацій і мотивації до успіху.

Об'єкт дослідження - смисложиттєві орієнтації та мотивація до успіху.

Предмет дослідження - взаємозв'язок між смисложиттєвими орієнтаціями, мотивацією до успіху та порядком народження.

Мета дослідження - теоретично обґрунтувати та емпірично дослідити вплив порядку народження на розвиток смисложиттєвих орієнтацій та мотивації до успіху та розробити психокорекційну програму формування смисложиттєвих орієнтацій і мотивації до успіху.

Відповідно до поставленої мети було визначено такі **завдання дослідження**:

1. Проаналізувати психологічну літературу з питання впливу порядку народження на особистість, розкрити поняття сиблінгової позиції.

2. Розглянути теоретичні аспекти формування смисложиттєвих орієнтацій, охопити підходи до виміру смисложиттєвих орієнтацій та провести теоретичний аналіз мотивації до успіху як чиннику особистісного розвитку.

3. Визначити та емпірично дослідити вплив порядку народження на формування смисложиттєвих орієнтацій і мотивації до успіху у сучасної молоді.

4. Розробити психокорекційну програми формування смисложиттєвих орієнтацій і мотивації до успіху.

Методи дослідження: методика «Тест смисложиттєвих орієнтацій», методика «Рівень самоконтролю», методика «Оцінка потреби у схваленні», методика «Мотивація до успіху»

Наукова новизна та теоретичне значення дипломної роботи полягає в доповненні відомостей про вплив порядку народження на формування смисложиттєвих орієнтацій і мотивації до успіху у сучасної молоді, в обґрунтуванні змісту понять сиблінгової позиції, ролі порядку народження, смисложиттєвих орієнтацій і мотивації до успіху як чиннику особистісного розвитку.

Практична значущість. Результати дослідження можуть бути корисними для батьків, які зможуть глибше розуміти внутрішній світ своїх дітей, їхнє уявлення про сенс життя та прагнення до досягнень. Усвідомлення впливу порядку народження дає змогу залучати дітей до діяльностей, що відповідають їхнім смисловим орієнтирам, підтримувати їхні прагнення до самореалізації та обирати найбільш ефективні підходи до виховання.

Також ці знання можуть бути корисними для вчителів, викладачів та шкільних психологів при організації навчального процесу — з урахуванням індивідуальних мотиваційних установок учнів залежно від їх сиблінгової позиції. Це сприятиме розкриттю потенціалу молоді, формуванню відповідального ставлення до власного майбутнього та розвитку

конструктивного бачення життєвого шляху. Загалом розуміння зв'язку між порядком народження, смисложиттєвими орієнтаціями та мотивацією до успіху може стати основою для створення психологічних програм, спрямованих на розвиток самосвідомості, цілепокладання та особистісного зростання серед молоді.

Структура та обсяг кваліфікаційної роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (30 найменувань), додатків (5). Загальний обсяг роботи викладено на 59 сторінці, основний зміст - 49 сторінок.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ ПОРЯДКУ НАРОДЖЕННЯ НА СМИСЛОЖИТТЄВІ ОРІЄНТАЦІЇ ТА МОТИВАЦІЮ ДО УСПІХУ

1.1. Психологічні особливості осіб різного порядку народження

Родина є базовим середовищем розвитку людини, де формуються основні уявлення про себе, інших та навколишній світ. Саме у сім'ї дитина вперше засвоює соціальні норми, набуває емоційний досвід, вчиться будувати міжособистісні стосунки. Взаємодія між членами родини — батьками, братами і сестрами — створює унікальне емоційно-психологічне тло, що має тривалий вплив на формування особистості. Від якості сімейних взаємин залежить формування базової довіри до світу, рівень емоційної стабільності, здатності до емпатії та соціальної адаптації.

Одним із важливих аспектів родинної взаємодії є порядок народження дітей, що визначає специфіку позиції кожної дитини в сімейній структурі. Порядок народження, хоча й не є визначальним чинником розвитку, створює певні умови для здобуття унікального досвіду у сфері стосунків. Ці моделі формуються не стільки через сам факт народження у певному порядку, скільки через особливості ставлення до дитини з боку батьків та взаємодію з іншими сиблингами.

Стосунки між дітьми в сім'ї відіграють роль першого «тренувального майданчика» для розвитку навичок комунікації, розв'язання конфліктів, співпраці та суперництва. Саме в цих взаємодіях закладаються важливі механізми самоідентифікації: дитина вчиться усвідомлювати свої межі, права, обов'язки, цінність себе як особистості. Якість взаємин у дитинстві може безпосередньо впливати на подальшу здатність людини будувати близькі стосунки, регулювати емоційні стани, приймати соціальні ролі та адекватно реагувати на суспільні виклики.

Дослідження порядку народження дозволяє глибше зрозуміти, як внутрішньосімейна динаміка впливає на психологічний розвиток особистості. Зокрема, воно дає можливість виявити приховані механізми формування особистісних рис, таких як відповідальність, самостійність, соціальна компетентність, тривожність, прагнення до незалежності або мотивація досягнення успіху. Водночас важливо враховувати, що сам по собі порядок народження не є абсолютним детермінантом особистісного розвитку: він взаємодіє з іншими важливими чинниками, серед яких провідну роль відіграють емоційний клімат у родині, стиль виховання, рівень підтримки та визнання індивідуальності кожної дитини.

Згідно з теорією Адлера, порядок народження дитини в сім'ї має вирішальне значення для її подальшого життя. Навіть якщо діти мають одних і тих самих батьків і ростуть в однакових умовах, їхнє соціальне середовище буде різним і через це сиблінги можуть бути з абсолютно різними характерами. За його теорією, порядок народження визначає процес формування особистості, а інтенсивність впливу залежить від міжособистісної комунікації між сиблінгами, ставлення батьків, та соціального життя за межами сім'ї. «Поширеною помилкою є уявлення про те, що діти однієї сім'ї формуються в одному середовищі. Звичайно, є багато того, що є однаковим для всіх в одному домі, але психічна ситуація кожної дитини індивідуальна і відрізняється від ситуації інших через порядок їх народження». [12, с. 96]

Алдер визначив впорядковані позиції у сім'ї: єдина дитина, старша в сім'ї (первісток), середня дитина, молодша з двох дітей, молодша з трьох або більше дітей, і патерни поведінки у кожній з цих позиції будуть відрізнятись.

Старші діти до певного етапу знаходяться у позиції єдиних дітей, тому зазвичай до появи інших дітей вони отримують багато батьківської уваги та часу, таким чином вони переймають традиції та цінності своєї сім'ї. З народженням сиблінгів у первістків починають проявлятись лідерські якості і

вони ставляться до життя більш серйозно. Старші діти зазвичай більш схильні дотримуються встановлених правил, перфекціоністи, які у всьому прагнуть досконалості, тому що їм треба змагатись за увагу батьків показуючи свої найкращі результати. Часто первістки є більш консервативними з установленними традиціями та мораллю.

Враховуючи різницю у віці, старші можуть займати позицію «суроганого батька» та піклуватись про молодших братів та сестер, з цього і зароджується їхня зрілість та відповідальність. Вони прагнуть успіху і часто досягають його, знову ж таки через бажання вибороти увагу батьків. [14] Адлер наводив приклад чоловіка у якого, після народження брата, виникли труднощі з коханням. Під час терапії виявилось, що це був його захисний механізм і спосіб привернути увагу батьків, бо саме в такі моменти вони повинні були надавати йому медичну допомогу. [18]

У свою чергу середні діти займають неоднозначну позицію у сімейній ситуації, адже їм треба балансувати між старшими і молодшими братами та сестрами. Вони хочуть бути кращими за первістків і тому розвивають у собі дипломатичність, гнучкість та адаптивність. Середні, так само як і старші, повинні боротись за увагу батьків, що розвиває у них самостійність, незалежність та амбітність. Середні діти добре адаптуються до соціальних ситуацій, часто маючи широке коло друзів. Вони вчаться ефективно взаємодіяти з іншими, що робить їх комунікабельними і здатними досягати успіху у колективі. Відносини зі старшими сиблінгами часто формуються на основі наслідування або конкуренції, середньому необхідно бути кращим за старшого сиблінга. Тоді як з молодшими — на основі турботи і наставництва [13]. Важливу роль у становленні середнього сиблінга грає загальна кількість дітей у сім'ї, тобто чи є ще середні діти чи їх всього троє (первісток, середній та молодший). Цікавим є те, що сам Адлер був середньою дитиною, другим з шести дітей, що також значно вплинуло на його інтерес у дослідженні порядку народження на особистість.

Молодша дитина має абсолютно унікальну позицію, адже у великих сім'ях кожен окрім первістка (вони перебувають у позиції єдиної дитини) певний час відчуває себе на цьому місці і потім, з народженням наступного, втрачають цей статус. Водночас остання дитина ніколи не відчуває цього зміщення на іншу позицію. Молодші сиблінги отримують найбільшу кількість уваги та поблажливості як від батьків, так і від інших братів та сестер, це може розвинути у схильність до творчості та спонтанності.

Зазвичай вони мають менше обов'язків у дитинстві, проте саме в цей період закладається основа їхньої поведінки і часто вони звикають до того, що інші члени сім'ї допомагають їм вирішувати проблеми, що може призвести до недостатньої розвитку відповідальності та самостійності. Останні сиблінги часто отримують підтримку і захист від старших братів і сестер, що може сформувати у них відчуття безпеки та любові. Водночас, вони можуть відчувати ревності або суперництво, намагаючись довести свою цінність і зайняти своє місце у родині. [14, с. 25]

Єдина дитина в сім'ї отримує всю увагу і ресурси батьків, що сприяє високій самооцінці та впевненості у собі. Однак, такі діти часто відчують значний тиск через високі батьківські очікування, що може призводити до перфекціонізму. Вони мають високий інтелектуальний розвиток завдяки частому спілкуванню з дорослими, але можуть відчувати труднощі у соціалізації через брак досвіду взаємодії з однолітками. Таким чином, єдині діти виростають впевненими і розумними, але можуть мати проблеми з інтеграцією в колектив.

Іншим дослідником, який вніс значний розвиток у психологію сім'ї в цілому, а зокрема у вплив порядку народження на розвиток різних особистісних характеристик є професор клінічної психології в Університеті Ерланген-Нюрнберга в Німеччині Волтер Томан, особливо його робота "Сузір'я сім'ї та його вплив на особистість та соціальну поведінку", там він глибоко розкриває

стосунки між різними членами сім'ї. Томан висунув ідею, що не тільки сам порядок народження впливає на формування особистості, а й типові зразки стосунків, які виникають у родинній структурі. Він описав так звані "сімейні сузір'я" — повторювані сценарії взаємодії між братами і сестрами, що формують індивідуальні риси характеру, соціальні вміння та майбутню поведінку людини в різних сферах життя. Отож, дослідження Томана значно розширили розуміння механізмів впливу сімейного середовища на особистісний розвиток.

Навіть середньостатистичні забезпечені родини з кількома дітьми можуть істотно різнитися за віковою послідовністю та статтю дітей. Розглянемо для прикладу сім'ї з двома дітьми. Вони можуть мати двох хлопчиків, двох дівчат або хлопчика і дівчинку. У випадку змішаних статей старшою може бути як дівчинка, так і хлопчик.

У сім'ях з трьома дітьми можливі такі варіанти: троє хлопців, троє дівчат, два хлопці й дівчинка або дві дівчинки й хлопчик. У змішаних варіаціях дівчинка чи хлопчик можуть бути старшими, середніми або наймолодшими. Наприклад, якщо є двоє хлопчиків і дівчинка, дівчинка може бути найстаршою, середньою або молодшою дитиною. Отже, з огляду на тільки стать та віковий ранг, для трьох дітей існує 8 різних конфігурацій.

Загалом, кількість можливих конфігурацій за статтю і віковим порядком визначається як:

$$2^n, \text{ де } n \text{ — кількість дітей у сім'ї.}$$

Кожна дитина в родині з двома дітьми може бути або хлопчиком, або дівчинкою, і займати позицію старшої чи молодшої дитини з братом або сестрою. Отже, кожна дитина має одну з чотирьох можливих позицій.

У родині з трьома дітьми, наприклад, хлопчик може бути найстаршим, середнім або наймолодшим і мати двох братів, двох сестер, брата і сестру або

сестру і брата. Тобто він може займати одну з трьох вікових позицій і мати одну з чотирьох комбінацій братів і сестер, що дає 12 можливих варіантів.

У загальному вигляді кількість позицій визначається як:

$$n \times 2^{n-1}, \text{ де } n \text{ — кількість дітей.}$$

Зі збільшенням кількості дітей кількість можливих позицій швидко зростає. Наприклад, дитина в сім'ї з п'ятьма дітьми займає одну з $5 \times 2^4 = 80$ можливих позицій.

Розглянемо різні варіанти комбінацій, щоб представити можливі позиції братів і сестер:

- **Два брати**

Коли з'являється друга дитина, старший брат вчиться ділитися увагою батьків. Йому доводиться брати відповідальність на себе, поступатися своїми інтересами на перевагу меншого і захищати його. Спершу це може викликати незадоволення, але з часом це стає нормою і старший брат може переймати на себе “батьківську позицію”. Він звикає до ролі лідера, хоч іноді зустрічається з опором і конкуренцією з боку меншого брата. Різниця у віці впливає на інтенсивність їхніх конфліктів: при різниці в 4–5 років сутичок менше, при різниці в 1–2 роки – більше боротьби за увагу батьків, зокрема матері.

Молодший брат з самого дитинства росте поруч сильнішим і розумнішим і загалом здібнішим старшим братом. Він прагне його наслідувати, змагатися та перевершити його, що формує поведінку молодшого не тільки в середній сім'ї, а й серед однолітків. Батьки часто ставлять старшого брата за приклад, але водночас часто є більш поблажливими до меншого.

У підсумку, обидва брати готові до спілкування з однолітками своєї статі, але можуть відчувати труднощі у стосунках з особами протилежної статі. [10, с 9]

● Брат і сестра

Старший брат зазвичай бачить молодшу сестру як ту, про кого слід піклуватися та оберігати. Вони навіть можуть брати на себе роль батьків, де брат стає захисником, а сестра — об'єктом турботи й ніжності. Залежно від різниці у віці, брат може відчувати суперництво через те, що сестра отримує більше уваги від батьків. Якщо вікова різниця значна, брат реагує спокійніше, а коли невелика, конфлікти можуть бути напруженішими. Водночас молодша сестра вчиться у брата і нерідко приймає його за авторитет. Вона розвиває в собі риси, притаманні традиційно жіночій ролі, спираючись на його допомогу та захист.

Обидва, і сестра і брат, через ці відносини навчаються взаємодіяти з протилежною статтю, що впливає на їхню поведінку в майбутніх стосунках з іншими людьми. [10, с.11]

● Сестра і брат

Старша сестра зазвичай починає взаємодіяти з молодшим братом через роль турботливої опікунки. Сестра часто стикається з необхідністю піклуватися про нього, але в той же час відчуває його любов та повагу. Якщо різниця у віці між ними велика, вона швидше адаптується до цієї ролі, але в більш молодшому віці може виникати суперництво за увагу батьків.

Молодший брат, з іншого боку, звикає до того, що його сестра турбується про нього. Він сприймає це як належне і вчиться маніпулювати її увагою для задоволення своїх потреб. Він може бути менш відповідальним і часто надто покладається на допомогу сестри.

І брат і сестра вчаться взаємодіяти з протилежною статтю, зокрема брат має більше шансів стати лідером для інших хлопців, а сестра — для інших дівчат. Їхні взаємодії в родині часто формують їхні подальші стосунки з іншими людьми.[30, с.13]

- **Дві сестри**

Як і всі старші діти, старша сестра стикається з появою в родині нового «суперника» за увагу батьків. Залежно від вікової різниці, старша може відчувати, що втрачає увагу батьків або що її роль в родині змінюється. Коли різниця у віці незначна, це може бути важче емоційно, а коли вона більша — старша сестра може легше пристосуватися до цього.

З часом старша сестра нерідко бере на себе роль «мами» для молодшої, допомагаючи їй і ставши певним зразком для наслідування.

Молодша сестра, у свою чергу, росте в атмосфері більшої свободи, але вона залежить від старшої. Спочатку вона охоче приймає її допомогу і хоче бути схожою на неї. Згодом, намагаючись стати самостійною, вона починає сперечатися із сестрою, намагаючись проявити себе. Часто вона відчуває більшу підтримку батьків, що може створювати враження, ніби молодша є «улюбленицею».

Обидві сестри отримують знання про взаємодію між чоловіком і жінкою опосередковано, спостерігаючи за батьками. [30, с.15]

- **Дитина з кількома братами чи сестрами однієї статі**

Позиції братів та сестер, їх психологічні та поведінкові риси лишаються подібними, навіть коли в сім'ї є не один, а двоє чи троє братів або сестер тієї самої статі.

Старший брат серед кількох сестер зазвичай має схожі соціальні характеристики, як і старший брат єдиної сестрою. Це саме стосується й молодшого брата серед кількох сестер. Їхня позиція стає більш «цінною» для родини, оскільки вони є єдиними хлопцями серед декількох сестер.

Старший брат серед кількох братів — старший для всіх них. Кожен брат має налагодити з ним якісь взаємини. Кожен з них певний час був

наймолодшим. Загалом, його велич стає більш значною і формотворчою саме для молодшого брата, що пізніше найпізніше з'являється у сім'ї.

Те саме стосується й сестер. Старша сестра серед кількох братів зазвичай є більш турботливою, більш відповідальною та готовою до лідерства, ніж старша сестра серед лише одного брата. Молодша сестра серед кількох братів часто має більшу потребу в залежності, і також є більш «типово» жіночною та розбещеною, ніж молодша сестра лише одного брата.

Старша сестра серед кількох сестер більше ототожнюється з батьками і є більш домінуючою, ніж старша сестра серед лише однієї сестри. Молодша сестра серед кількох сестер, як правило, більш амбітна, проте потребує більше наставництва, ніж молодша сестра з однією сестрою.

У всіх цих випадках між братами та сестрами можуть формуватися підгрупи. У конфігурації з чотирьох дітей, наприклад, старший може зосередитися на одному зі своїх братів або сестер, можливо, на наймолодшому чи на другому наймолодшому. Інші двоє братів або сестер можуть утворити так звану вторинну групу. [30, с.17]

- **Єдина дитина**

Єдина дитина не має сибліноговї позиції, як старші діти певний час мали статус єдиної дитини, але втратили його з появою першого брата чи сестри. Проте, єдина дитина зберігає свою особливу позицію все життя. Основні контакти вона має з батьками. Вони приділяють їй більше часу, уваги та любові, ніж батьки дітям у більшій сім'ї.

В сім'ї єдина дитина не готується зовсім, або готується лише опосередковано, до взаємодії з однолітками. Вона вчиться взаємодії між чоловіком та жінкою, спостерігаючи за батьками, але можливостей для практики спілкування з іншими дітьми у неї мало. Дитячий садок зазвичай стає

першим досвідом. Саме тут єдині діти вперше відчують шок, що не єдині, хто бореться за увагу дорослих.

Можна зазначити, що єдині діти гірше підготовлені до спілкування з однолітками, ніж діти, котрі мають сиблінгів. Вони надають перевагу взаємодії з дорослими або з однолітками, котрі готові виконувати роль батька чи матері для них. [30, с. 25]

- **Близнюки**

Лише приблизно 1% усіх дітей народжуються близнятами. У звичайних родинх старший брат або сестра вже мали кілька років досвіду як єдина дитина, тоді як молодший брат чи сестра не можуть уявити собі життя без старшого. Близнята, навпаки, завжди є парою, і не знають життя наодинці. Їхній розвиток протікає на одному рівні, і вони не мають переваги у фізичних чи розумових здібностях.

Середовище часто намагається поводитися з близнятами так само, як зі звичайними братами і сестрами. Однак частіше близнята зустрічають світ як пара, особливо якщо вони однайцеві. Вони завжди були парою, і їм важко уявити собі життя без іншого. Тому вони довше, ніж інші брати та сестри, залишаються разом у молодості або дорослому віці.

Близнята можуть мати інших братів і сестер. У такому випадку кожен з них приймає соціальні ролі, властиві тій чи іншій позиції у родині. Коли близнята, наприклад, є старшими хлопцями та мають двох молодших сестер та молодшого брата, вони вчаться виконувати ролі старших братів для братів та сестер. Коли близнята є дівчатами та йдуть після старшої сестри, обидві, ймовірно, візьмуть ролі молодших сестер для сестри. [30, с. 27]

- **Зведені сиблінги**

Якщо батьки розвелись або один з них загинув, їхнє місце можуть зайняти вітчим чи мачуха, вони теж можуть привести до родини своїх дітей від

минулих шлюбів. Ці діти стають зведеними братами та сестрами для вже наявних в родині дітей. Вони не є родичами, тобто не "однієї крові". Мати і вітчим (чи батько і мачуха) також можуть мати дітей разом, і ці діти стають зведеними братами і сестрами для інших дітей, і навпаки. Напіврідні брати і сестри мають спільного лише одного з батьків. Вони є ближчими родичами, ніж двоюрідні брати та сестри, але менш тісно пов'язані, ніж рідні брати та сестри.

Коли дві групи братів і сестер об'єднуються в одній родині, діти можуть зайняти нові місця в родині. Наприклад, наймолодший брат може стати другим або третім наймолодшим, старший брат може зрозуміти, що попереду в нього є ще старший брат. Кількість дітей в родині впливає на вірогідність зміни ролей між братами і сестрами.

Отже, багато чинників матимуть вплив на взаємини між дітьми в такій сім'ї. Це не тільки зміна ролей через об'єднання двох різних родин, а й пристосування до нових відносин, де кожен намагається знайти своє місце. Взаємодія між дітьми може бути визначена різними аспектами: від вікових та гендерних відмінностей до особистих переживань і емоційних реакцій на зміни в родині. Крім того, вплив на стосунки може мати не тільки біологічний зв'язок, а й рівень емоційної близькості, підтримки, яку діти отримують від своїх нових батьків або зведених братів та сестер. Така ситуація потребує гнучкості та розуміння з боку дорослих, щоб забезпечити гармонійний розвиток відносин між дітьми в умовах зміненої сімейної структури.[30, с. 50]

Загалом, важливо розуміти, що індивідуальний розвиток дитини залежить від багатьох факторів, не тільки під порядку народження, а від стилю виховання, соціального контексту і особистих характеристики і тому неможливо узагальнювати данні характеристики на всіх сиблінгів. Науковці сформували загальний теоретичний концепт від якого у своїх емпіричних дослідженнях відштовхувались інші науковці. Наприклад Бекк проводив дослідження серед студентів у Німеччині в якому виявив, що перші діти є більш домінантними та авторитарними, а другі діти більш соціальними [15].

Екштейн стверджує, що у середніх дітей, у порівнянні зі старшими, більш розвинені соціальні навички, такі як комунікабельність, а молодші діти більш схильні перебувати у безпечній позиції дитини, навіть коли вони виростають [18].

Ще одним психологом, який зробив значний вклад у розгляд впливу порядку народження є Салловей, а саме його робота «Народженні бунтарями» [29]. Він виявив, що первістки зазвичай більш орієнтовані на досягнення, антагоністичні, тривожні, наполегливі, конформні, екстравертовані, боязкі, можуть ідентифікувати себе з батьками, ревниві, невротичні, організовані, відповідальні та впевнені в собі. Вони також частіше беруть на себе лідерські ролі у стресових ситуаціях.

На відміну від них, діти, які народилися пізніше, виявилися більш авантюрними, альтруїстичними, схильними до співпраці, легкими на підйом, емпатичними, відкритими до досвіду, популярними, бунтарськими, схильними до ризику та товариськими. Хоча варто зазначити, що багато науковців [25] [28] розкритикували дослідження Салловей і звинуватили його у маніпуляції даними.

1.2. Смесложиттєві орієнтації: сутність і структура

Пошук сенсу життя – невід'ємна частина існування людини, що показує прагнення кожної особистості віднайти своє місце в світі, зрозуміти власні цінності та цілі. Смесложиттєві орієнтації постають тим внутрішнім компасом, котрий допомагає людині зберігати стійкість і гармонію в умовах постійних змін, невизначеності та соціальних перетворень. Вони формують основу нашого світосприйняття, надають нам змогу знайти сенс у буденних подіях та значних життєвих змінах, допомагаючи переживати як радість, так і труднощі.

Цікавим є те, як на формування смесложиттєвих орієнтацій впливають родинні взаємини, зокрема сиблінгова позиція. Взаємини між братами та

сестрами можуть значно впливати на формування життєвих орієнтирів та стратегій адаптації. Саме в дитинстві закладаються корні наших життєвих переконань, ставлення до себе та світу. Взаємодія між братами та сестрами може суттєво впливати на розвиток особистісних орієнтирів, адже сиблінги, виростаючи в одному середовищі, часто переживають спільні події, але кожен з них може інтерпретувати їх по-різному, через власну призму.

У наш час, коли індивідуальна ідентичність перебуває в постійному пошуку й нерідко піддається впливу зовнішніх факторів, питання смисложиттєвих орієнтацій набуває особливої ваги. Вони визначають не тільки вибір життєвого шляху, а й наше ставлення до навколишнього світу, здатність бачити в ньому можливості для розвитку та самореалізації. Розуміння смисложиттєвих орієнтацій є важливим для глибшого осмислення того, як людина формує свої життєві пріоритети та як ці орієнтації допомагають долати кризові моменти.

Вивчення смисложиттєвих орієнтацій дає змогу краще зрозуміти психологічні механізми, що впливають на наше благополуччя, стійкість до стресів та здатність пристосовуватися до змін у житті.

З давніх давен сенс життя вважався важливим предметом роздумів у філософії та теології. Питання про сенс і мету людського існування, смерть, свободу волю, свідомість і взаємозв'язок тіла та розуму обговорювалися ще за часів Сократа, Платона та Арістотеля. [22]

Концепт взаємозв'язку між суб'єктивним і об'єктивним світом порушив Декарт, який визначив людину як ту, що думає (*res cogitans*), на противагу світу фізичних та матеріальних субстанцій (*res extensa*). [19] Гегель же вважав, що завдання філософії — осягнути раціональність того, що вже існує. Данський філософ Серен К'єркегор виступав проти раціональної системи Гегеля. Екзистенціалізм, як філософська течія, розвивався саме завдяки його ідеям. К'єркегор заперечував об'єктивну та раціональну систему Гегеля, намагаючись

повернути фокус на важливість питання сенсу життя. У своїй книзі "Either/Or", К'єркегор розглядає питання особистої мети і сенсу життя. Він стверджує, що мета філософії не в пошуку об'єктивної істини чи створенні нової системи, оскільки жодна система мислення не може пояснити унікальний досвід кожної людини, він підкреслював важливість суб'єктивного сенсу життя, який може різнитися і буде своїм для кожної окремої людини. [21, 22]

У часи Другої Світової Війни австрійський психіатр Віктор Франкл, під впливом екзистенційної психологічної течії, зробив вагомий внесок у важливість сенсу в житті для психічного здоров'я та психологічного благополуччя, розробивши свій концепт логотерапії [20].

Основна робота Франкла "Людина в пошуках справжнього сенсу." стала абсолютно революційною для розкриття концепту смисложиттєвих орієнтацій. Франкл написав дану роботу на основі власного досвіду життя у концтаборах під час Другої світової війни, коли за роки ув'язнення він позбувся всього крім «оголеного існування», таким чином Франкл і підходить до розкриття логотерапії. Він висвітлює цю надзвичайну, виходячу за рамки розуміння жагу до збереження життя, навіть у найгірших умовах для існування. Як він зміг знайти причини вважати своє життя гідним для збереження навіть будучи позбавленим всього що він знав та любив, з постійним відчуттям голоду, холоду та нелюдськими перенавантаженнями?

Звичайно, що від опису подій у концтаборі біжать дрижаки, але Франкл зробив це не автобіографічною книгою про страждання, а психологічним трактатом про можливість людини адаптуватись та знаходити сенс життя . У особливо важких епізодах Франкл знаходив сенс у любові, згадуючи образ своєї дружини. «Саме внутрішній діалог, певна активація внутрішнього життя допомагала в'язню знайти схованку від порожнечі, спустошення і духовної бідності його існування, дозволяючи утекти в минуле» [20]. Але найголовнішим сенсом та відповіддю на питання чому йому треба боротися за

життя стала праця всього його життя. Коли Віктора забрали до концентраційного табору в Освенцимі, то знищили рукопис книжки, готовий до друку. З його слів «Очевидно, моє глибоке прагнення написати цю книжку заново допомогло мені пережити табірне страхіття. Наприклад, захворівши на тиф, я записував на клаптиках паперу чимало нотаток, які мали допомогти мені відновити рукопис, коли настане день визволення. Я впевнений, що саме прагнення відтворити втрачений рукопис тримало мене при житті у темному баракі баварського концентраційного табору»[20].

Власне сама назва логотерапія підштовхує нас до розуміння концептів, який хотів донести психолог, *logos* – з грецької означає сенс. Як казав сам Франкл «логотерапія насправді є психотерапією, зсередженою на сенсі» [20], згідно з цим основною мотиваційною силою людини є прагнення до знаходження сенсу життя, «воля до сенсу» (на відміну від Фройдівського принципу задоволення). При чому, що сенс мусить і може бути знайденим лише самим індивідом і є специфічним і унікальним для кожного.

Франкл ввів поняття ноогені неврози, які походять від «ноологічного» (ноос-розум) виміру існування, за його словами такі неврози виникають через розчарування, втрату прагнення до сенсу - екзистенційну фрустрацію. Ознаками наявності ноогенного неврозу є страждання, втрата сенсу і життєвих орієнтирів.

Пошук життєвого сенсу спричиняє внутрішню напругу (між тим, чого людина вже досягла, і тим, що їй ще треба втілити) однак саме це і є необхідною умовою психічного здоров'я. У своєму вченні Франкл посилається на Ніцше «Той хто знає, навіщо жити, може витримати будь-яке як» [24], це і є провідним принципом, який проглядається протягом всієї книги, навіть у концтаборах можна було чітко побачити, що «люди, які знали, що у них є завдання, яке потрібно виконати, були більш життєздатними.

Франкл визначив три системи сенсу — творчий, досвідчений та світоглядний.

1. Зайняття справою або творчістю (творчий);
2. Досвідчувати (переконувати) щось або зустрічати когось (досвідчений, сенс кохання);
3. Обирати власне ставлення до неминучих страждань (світоглядний, сенс страждання); [20]

Ці теоретичні відкриття Франкла привернули особливу увагу дослідників, які намагалися перенести концепцію сенсу життя в емпіричну площину. У 1964 році Крамбо та Махолік, під впливом робіт Віктора Франкла, опублікували психометричний інструмент, розроблений для вимірювання цілі в житті. Тест «Purpose in Life» (PIL), який операціоналізує визначення сенсу життя за Франклом. Ця шкала самооцінки призначена для вимірювання ступеня, до якого людина переживає відчуття сенсу і мети в житті [16]. Тест складається з 20 тверджень, які оцінюються за семибальною шкалою (від 1 до 7 балів). Від учасника вимагається обрати позицію, яка найкраще відображає його особисте сприйняття власного життя. Основні елементи, які досліджує тест: Наявність цілей у житті; Відчуття наповненості і значущості існування; результативність життя або задоволеність самореалізацією; Локус контролю — Я (інтернальний) та Локус контролю або керованість життям(екстернальний).

1.3. Мотивація до успіху як чинник особистісного розвитку

У процесі особистісного розвитку мотивація до успіху посідає центральне місце як психологічний механізм, що стимулює діяльність людини, визначає її цілі, життєві стратегії та способи взаємодії із середовищем. У психології мотивація визначається як психофізіологічний процес спонукання до дії,

котрий організовує та спрямовує активність і стійкість дій, а також сприяє задоволенню власних потреб.

Успіх у сучасному суспільстві розглядається не тільки як досягнення зовнішніх результатів — професійних, матеріальних чи соціальних, — а й як внутрішнє відчуття повноти життя, відповідності власним ціннісним орієнтирам та ідеалам. Водночас останнім часом сам феномен успіху зазнав суттєвого переосмислення. Під впливом соціальних мереж формується образ так званого "успішного успіху", де демонструються переважно зовнішні атрибути благополуччя, легкості досягнення цілей та безперервних звершень. Такий спотворений образ створює ілюзію простоти успіху й недосяжних стандартів життя, що у реальності часто призводить до фрустрації, зниження самооцінки і внутрішнього конфлікту в людини, яка стикається з реальними труднощами й неоднозначністю життєвого шляху. Внаслідок цього зростає розрив між реальними досягненнями та нав'язаними соціальними очікуваннями, що ускладнює формування здорової мотивації до успіху та гармонійного розвитку особистості.

Відповідно, мотивація до успіху включає не лише прагнення досягти поставлених цілей, а й глибинне бажання реалізувати свій потенціал, відчутти сенс і значущість власного існування. Мотивація до успіху не є автономним утворенням, а перебуває у тісному взаємозв'язку з іншими психологічними структурами особистості, передусім — зі смисложиттєвими орієнтаціями.

Термін «мотив досягнення успіху» вперше був введений у класифікації Г. Мюррея в 30-х роках XX століття. Він розглядав його як сильну потребу особистості досягати результатів у своїй діяльності — тобто прагнення людини виконувати завдання швидко і якісно, досягати певного рівня майстерності в робот, долати перешкоди, досягнення високих стандартів, мати конкуренцію і здобувати перевагу над іншими. За його словами мотивація досягнення успіху є загальною потребою особистості. [23]

У подальших дослідженнях мотиваційної сфери, зокрема у працях Д. Мак-Клелланда та Х. Хекхаузена, було виділено дві відносно незалежні мотиваційні тенденції, що по-різному проявляються в поведінці людини: прагнення до досягнення успіху та прагнення уникнути невдачі. Ці два напрямки не є взаємовиключними, однак один із них зазвичай переважає, формуючи загальний вектор особистісної активності. [2]

Мотив досягнення успіху відображає глибоку внутрішню потребу людини у самореалізації, у відчутті зростання й наближення до бажаних цілей. Він пов'язаний із відкритістю до нових можливостей, здатністю брати відповідальність за власний вибір і готовністю вкладати зусилля в те, що має особистісну цінність. Люди, у яких переважає ця мотивація, зазвичай обирають завдання, що містять певну складність, але залишають простір для досяжності — адже саме в цьому балансі між викликом і можливістю зростає відчуття особистої сили.

Водночас прагнення уникнути невдачі також має своє емоційне підґрунтя. Воно народжується з потреби зберегти внутрішню рівновагу, уберегти себе від болісного досвіду поразки або зовнішньої оцінки. Такі люди схильні уникати ризику, віддавати перевагу завданням, де можна передбачити результат, або навпаки — обирати надто складні цілі, аби поразка виглядала "очікуваною". У такому виборі відчувається прагнення зберегти себе.

Життєвий шлях людини та її соціальне становище значною мірою визначаються тим, яка з мотивацій — до успіху чи до уникнення невдач — переважає. Помічено, що особи з високим рівнем мотивації до досягнення успіху зазвичай досягають у житті більшого порівняно з тими, в кого така мотивація слабо розвинена або відсутня [6].

Згідно з теорією В. Вайнера, різні підстави успіхів і невдач можливо оцінювати за двома параметрами: локалізації та стабільності. Перший з

наведених параметрів визначає те, у чому людина вбачає причини власних успіхів та невдач: в собі або в незалежних від неї обставинах, що склалися. Стабільність розглядається як сталість або стійкість впливу відповідної причини. Різні поєднання цих двох параметрів визначають наступну класифікацію ймовірних підстав успіхів та невдач:

1. Складність виконуваного завдання (зовнішній, стійкий фактор успіху);
2. Старанність (внутрішній, нестійкий фактор успіху);
3. Випадковий збіг обставин (зовнішній, нестійкий фактор успіху);
4. Здібності (внутрішній, стійкий фактор успіху) [8].

Не менш важливим аспектом на який варто звернути увагу говорячи про мотивацію досягнення до успіху, це розуміння суб'єктивності успіху як такого. У сучасній психології все частіше наголошується, що успіх не має універсального визначення, а його зміст залежить від особистих цінностей, очікувань і життєвих обставин людини. Те, що для однієї особи є вершиною звершень, для іншої може зовсім не мати значення або навіть суперечити її внутрішнім переконанням. У цьому полягає фундаментальна суб'єктивність успіху.

Ця ідея особливо яскраво простежується в працях Карла Роджерса, у його роботах успіх тісно пов'язаний із поняттям самоактуалізації, яку він розумів як процес розкриття й реалізації власного потенціалу, становлення автентичної та живої особистості. Для Роджерса справжній успіх не лише у зовнішніх досягненнях, а в тому, щоб стати повноцінно функціонуючою особистістю, яка є конгруентною - тобто її образ «Я» збігається з ідеальним «Я» - і яка постійно зростає та змінюється. [26]

Центральним складником його теорії є актуалізуюча тенденція — вроджене бажання людини до зростання, розвитку та повноти життя. Саме

вона, за Роджерсом, є глибинним джерелом мотивації. Якщо цьому бажанню не перешкоджають зовнішні обмеження або внутрішні конфлікти, людина поступово наближається до стану повноцінно функціонуючої особистості.

Таку особистість Роджерс описував як ту, що:

- відкрита до всього спектру досвіду — і приємного, і болісного, не вдаючись до захисних механізмів;
- живе в теперішньому моменті, сприймаючи життя таким, яким воно є;
- довіряє своїм почуттям і діє відповідно до внутрішніх переконань;
- здатна до творчості, відкритості, спонтанності;
- приймає життя в його повноті — разом із радістю, ризиком, невизначеністю та болем. [11]

Висновки до першого розділу

Проведений теоретичний аналіз дозволив узагальнити сучасні наукові підходи до розуміння впливу порядку народження на формування смисложиттєвих орієнтацій і мотивації до успіху у молоді. Родина, як перше соціальне середовище розвитку особистості, відіграє ключову роль у формуванні психологічних особливостей дитини, а порядок народження, зокрема, задає специфічний вектор цього розвитку. Виявлено, що первістки частіше орієнтовані на досягнення, відповідальні, дисципліновані; середні — гнучкі, дипломатичні та соціально активні; молодші — творчі, комунікабельні, схильні до пошуку підтримки; а єдині діти — впевнені, але з потенційними труднощами соціалізації. Близнюки та зведені сиблінги утворюють специфічну динаміку, що потребує окремої уваги.

Значну увагу було приділено концепції смисложиттєвих орієнтацій, які відіграють роль внутрішнього компаса людини, визначаючи її ставлення до життя, майбутнього, цілей і цінностей. Вивчення робіт Віктора Франкла дало змогу осмислити сенс життя як ключовий чинник психологічного

благополуччя. Логотерапія підкреслює, що прагнення до смислу — базова потреба людини, а його втрата може призводити до ноогенного неврозу. Взаємозв'язок між сиблінговою позицією та смисложиттєвими орієнтаціями полягає в тому, що саме в сім'ї дитина здобуває перші уявлення про сенс, ідентичність, цілі й життєві стратегії.

Мотивація до успіху, у свою чергу, розглядається як провідна сила особистісного розвитку, що стимулює активність, цілеспрямованість і самореалізацію. Її формування залежить як від внутрішніх чинників, так і від соціального контексту — зокрема сімейної динаміки та смисложиттєвих орієнтацій. Порядок народження може впливати на провідний тип мотивації: прагнення до успіху або уникнення невдач. Зокрема, первістки частіше схильні до досягнення високих результатів, тоді як молодші діти можуть проявляти більшу креативність, але менше страху перед невдачею.

Таким чином, між порядком народження, смисложиттєвими орієнтаціями та мотивацією до успіху існує складний взаємозв'язок, який формується під впливом соціальних, емоційних та індивідуальних чинників. Усі три компоненти — сиблінгова позиція, сенс життя та прагнення до досягнень — є взаємопов'язаними складовими процесу особистісного зростання, особливо в юнацькому віці, коли відбувається активне самовизначення та побудова майбутнього.

РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ ПОРЯДКУ НАРОДЖЕННЯ, СМИСЛОЖИТТЄВИХ ОРІЄНТАЦІЙ І МОТИВАЦІЇ ДО УСПІХУ

2.1. Методика емпіричного дослідження

Дослідження проводилось за допомогою опитування через сервіс Google Forms серед респондентів, які мають сиблінгів і є молодшими, середніми чи

старшими дітьми у родині. Загалом у дослідження взяло участь 28 учасників віком від 18-25 років.

Дослідження здійснювалося за наступними етапами: добір і затвердження методик відповідно до поставленої мети дослідження; проведення тестувань серед сиблінгів для визначення формування смисложиттєвих орієнтацій та мотивації до успіху шляхом опитування щодо самоконтролю, смисложиттєвих орієнтацій, потреби схвалення та мотивації до успіху; опрацювання отриманих відповідей; аналіз результатів; формування висновків. Для проведення дослідження було застосовано метод психодіагностичного тестування, а також короткого інтерв'ю з респондентами.

Задля визначення загального балу СЖО нами було використано Тест смисложиттєвих орієнтацій [4] Данний опитувальник є адаптованою версією тесту «Мета в житті» (Purpose-in- Life Test, PIL) Дж.Крамбо і Л.Махоліка. Він складається з 20 шкал, кожна з яких являє собою пару діаметрально протилежних тверджень, які потрібно оцінити за семибальною шкалою. Таким чином максимальний бал 7 вказує на наявність мети у житті, а мінімальний бал 1 на її відсутність. Окрім загального показника життєвих орієнтацій тест має 5 субшкал, які визначаються відповідями на певні твердження: Субшкала I (Цілі у житті): 3, 4, 10, 16, 17, 18; Субшкала II (Процес життя або інтерес та емоційна насиченість життя): 1, 2, 4, 5, 7, 9; Субшкала III (Результативність життя або задоволеність самореалізацією): 8, 9, 10, 12, 20; Субшкала IV (Локус контролю — Я): 6, 13, 15, 16, 19; Субшкала V (Локус контролю або керованість життям): 7, 10, 11, 14, 18, 19.

З метою діагностики самоконтролю було використано методику «Рівень самоконтролю», автором якої є М. Снайдер [7]. Опитувальник складається з 10 тверджень, які описують реакції на деякі ситуації, завданням респондентів було оцінити кожне з них як правильне чи неправильне для себе. Таким чином ми визначаємо рівень самоконтролю у спілкуванні, де 0-3 бали — низький

комунікативний контроль, 4-6 балів – середній, 7-10 балів – високий комунікативний контроль.

Для дослідження потреби у схваленні ми використали Методика “Оцінка потреби у схваленні” розроблену американськими психологами П. Крауном та Д. А. Марлоу та адаптовану Ю. Л. Ханіним. Опитувальник складається з 20 тверджень, якщо вони збігаються з думкою респондента, обирається варіант «так», якщо не збігається – «ні». Показник 13 балів і більше - високий рівень потреби схвалення, 10 -12 балів - середній рівень, 10 балів і менш - низький.

Задля з’ясування мотивації до успіху було використано методику «Мотивація до успіху», авторства Т . Елерса [5] Опитувальник складається з 41 твердження. У разі згоди зі змістом твердження ставиться знак «+» («так»), у разі незгоди — знак «-» («ні»). Чим більше сума балів, тим більше у обстеженого виражена мотивація на досягнення успіху

2.2. Аналіз результатів взаємозв'язку порядку народження, смисложиттєвих орієнтацій та дослідження впливу порядку народження на мотивацію до успіху

Таблиця 1

Результати методики «Рівень самоконтролю»

Тип сиблінга	Низький рівень	Середній рівень	Високий рівень	Середнє значення	Ст. відхилення
Старші	25%	62.5%	12.5%	4.5	~2.01
Середні	40%	40%	20%	5.2	~2.17
Молодші	0%	85.7%	14.3%	5.29	~1.25
Єдині діти	20%	60%	20%	4.6	~1.52

Старші діти продемонстрували найнижчий середнє значення комунікативного самоконтролю -4.5, який знаходиться в межах середнього рівня. Варто підкреслити, що у цій групі спостерігається найбільший відсоток респондентів із низьким рівнем самоконтролю (25%) та найменший — з високим (12.5%). Також рівень варіативності відповідей у цій групі є досить високим. Стандартне відхилення (≈ 2.01) вказує на наявність широкого діапазону комунікативних стратегій. З огляду на роль старших дітей у родині — як правило, лідерську та відповідальну — можна припустити, що їм властива більш стабільна і відкрита форма самовираження, часто з меншою необхідністю коригувати свою поведінку відповідно до соціального контексту. Такі респонденти можуть прагнути до прямолінійності та автентичності, що позначається на нижчих показниках комунікативного самоконтролю.

Середні діти мають трохи вищий середнє значення самоконтролю - 5.2, що також належить до середнього рівня. Цікаво, що саме ця група сиблінгів показала найбільшу різноманітність у відповідях (≈ 2.17), а розподіл рівнів

самоконтролю є доволі рівномірно розподіленим між низьким та середнім: по 40%, і лише 20% мають високий рівень. Такі результати можуть бути зумовлені їхньою "проміжною" позицією між старшими та молодшими сиблінгами, що часто створює ситуацію подвійних очікувань і водночас дозволяє формувати більш індивідуалізовані стилі комунікації. У середніх дітей можуть співіснувати риси гнучкості й автентичності, в залежності від контексту, в якому формувалася сімейна система.

Водночас **молодші діти** мали найбільший середній показник комунікативного самоконтролю серед усіх груп - 5.29, а також найменше стандартне відхилення (≈ 1.25), що свідчить про відносну однорідність результатів у цій групі. 85.7% респондентів мали середній рівень самоконтролю, і 14.3% — високий, тоді як жоден з учасників не виявив низького рівня. Це може бути пов'язано з тим, що молодші діти часто з раннього віку змушені пристосовуватися до вже існуючих сімейних структур, спостерігати за поведінкою старших і вчитися соціальній гнучкості.

Єдині діти мають середнє значення 4.6, що теж належить до категорії середнього рівня комунікативного самоконтролю. Серед них 20% мали низький рівень, 60% — середній та 20% — високий. Ці показники засвідчують дещо менш передбачувану варіативність, котру можливо пояснити унікальністю досвіду єдиних дітей: вони не відчували потреби змагатися за батьківську увагу з сиблінгами, що могло сформувати як більш виражене відчуття автономії, так і складнощі з гнучкістю в комунікації.

Таблиця 2

Результати методики «Оцінка потреби у схваленні»

Тип сиблінга	Низький рівень (%)	Середній рівень (%)	Високий рівень (%)	Середнє значення	Ст. відхилення
Старші	50%	50%	0%	6.13	~ 1.58

Середні	80%	0%	20%	5.4	~3.21
Молодші	42.9%	42.9%	14.3%	6.71	~1.50
Єдинні	60%	20%	20%	6.2	~2.28

За результатами методики “Оцінка потреби у схваленні” у **старших дітей** середнє значення 6.13 бали, що відповідає середньому рівню потреби у схваленні. Половина опитаних мала низький рівень, інша половина — середній, та жоден з учасників не показав високого рівня. Це свідчить про відносну самостійність старших дітей від зовнішньої оцінки, а також про здатність орієнтуватися на власні переконання.

Середні діти продемонстрували найнижчий показник середнього значення серед усіх сиблінгових позицій — 5.4 бали. При цьому 80% респондентів мають низький рівень потреби у схваленні, 20% — високий, та жоден з учасників не опинився у межах середнього рівня. Найбільше стандартне відхилення (≈ 3.21) свідчить про велику варіативність у відповідях. Така різномірність може бути пов’язана з подвійною позицією середніх дітей, яким, з одного боку, треба змагатися за увагу в родині, а з іншого — будувати власну незалежну ідентичність.

Молодші сиблінги мають найвищий середній бал — 6.71, однак він все ж залишається у межах низького рівня потреби у схваленні. 42.9% учасників виявили низький рівень, ще 42.9% — середній, і 14.3% — високий. Варіативність у цій групі є помірною (стандартне відхилення ≈ 1.5). Такий розподіл можна трактувати як результат постійної потреби наймолодших дітей адаптуватися до усталеної системи, де увага батьків та старших сиблінгів вже розподілена.

Середній показник серед групи **єдинних дітей** становить 6.2 бали — теж у межах низького рівня. Розподіл рівнів у цій групі виглядає таким чином: 60% — низький, 20% — середній, 20% — високий. Досить велике стандартне відхилення (≈ 2.28) свідчить про індивідуалізм у стратегіях реагування. Єдині

діти, на відміну від інших сиблінгових груп, не мають досвіду внутрішньосімейної конкуренції, що може або формувати сильну потребу в зовнішньому підтвердженні (через орієнтацію на дорослих), або, навпаки, створювати самодостатність через стабільну увагу та підтримку батьків.

Таблиця 3

Результати методики «Мотивація до успіху»

Тип сиблінга	Низький рівень (%)	Середній рівень (%)	Високий рівень (%)	Середнє значення	Стандартне відхилення
Старший	42.9%	42.9%	14.3%	19.71	4.43
Молодший	42.9%	57.1%	0%	18	4
Єдиний	14.3%	85.7%	0%	19.29	3.64

Найвищий середній показник отримали **старші діти** — 19.71. Це вказує на доволі виражену мотивацію до успіху. На відміну від інших сиблінгових груп, у старших є частина учасників (14.3%) з високим рівнем мотивації. Такий результат може бути пов'язаний із традиційно більшими сподіваннями з боку батьків до первістка, що заохочує прагнення до успіху.

Єдині діти мають схожий середній показник — 19.29 бали. Більшість із них (85.7%) показують середній рівень мотивації, що можна пояснити зосередженістю батьківської уваги на одній дитині. Вони зазвичай здобувають підтримку та визнання, що формує в них стале прагнення до реалізації себе, але не завжди супроводжується конкуренцією.

Найнижчий середній показник спостерігається серед **наймолодших дітей** — 18 балів. В цій групі відсутні високі результати, а переважна частина (57.1%) демонструє середній рівень мотивації.

Таблиця 4

Результати опитувальника «Тест смисложиттєвих орієнтацій»

	молодші		середні		старші		єдині	
	Сер. Знач	Станд. . Відх.	Сер. Знач	Станд. Відх.	Сер. Знач	Станд. Відх.	Сер. Знач	Станд. Відх.
загальний показник ОЖ	78.14	4.72	75.4	9.03	80.38	8.9	84.2	13.72
I	22.57	2.37	23	3.08	23.88	4.32	26.20	2.59
II	29.57	6.70	24	9.27	29.75	6.80	28	8.46
III	19.86	3.63	4.04	2.17	4.04	1.96	21.0	3.16
IV	17.14	6.51	19	2	17.13	2.39	19.40	3.85
V	18.14	3.86	21.20	3.19	18	2.68	23.40	4.04

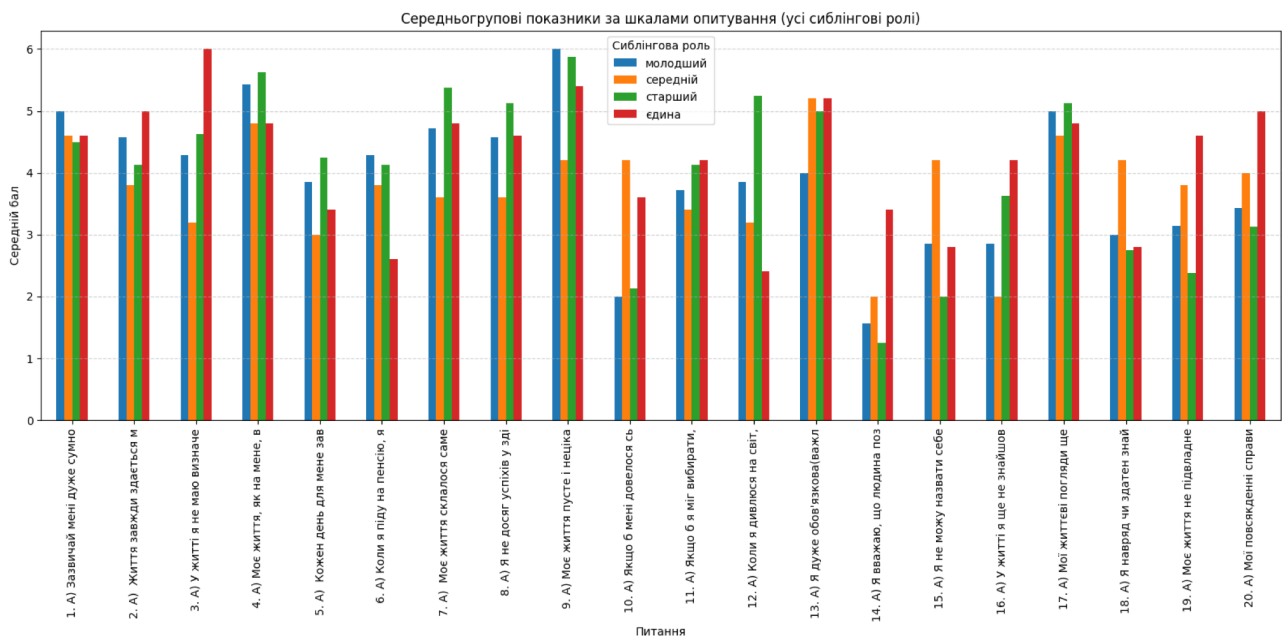

Рис. 1. Результати за шкалами опитування «Тест смисложиттєвих орієнтацій»

Найвище середнє значення загального показник ОЖ мають єдині діти — 84.2, що вказує про чітко окреслені життєві цілі, позитивне ставлення до життя й відчуття керованості ним. Вони також мають найвищі бали за субшкалами «Цілі в житті» (26.20) та «Процес життя» (28), що свідчить про активну внутрішню мотивацію.

Старші діти (ОЖ — 80.38) мають сильне відчуття результативності - загальний бал 29.75, що засвідчує про прагнення досягати цілей і бути корисними. Їм властива відповідальність та чітке бачення сенсу в здобутках.

Молодші діти мають помірний рівень осмисленості (78.14) і найнижчі бали за цілями (22.57), що може свідчити про орієнтацію на поточні враження більше, ніж на довготермінові плани.

Середні діти показали найнижчий загальний показник ОЖ — 75.4. Вони також мають найменший рівень задоволення від життя (шкала «Процес життя» — 24) і результативності (20), що може вказувати на труднощі з самоідентифікацією та пошуком власної ролі.

З метою верифікації отриманих результатів експериментального дослідження, у роботі були використані методи статистичної обробки результатів експерименту. Статистичні методи обробки й аналізу даних включали використання параметричного критерію перевірки гіпотез (t-критерій Стюдента)

Таблиця 6

А/В тестування за схемою "1 проти всіх"

Group 1	Group 2	T-statistic	p-value	Bonferroni p-value	Significant (p < 0.05)
старший	середній	0.940776	0.37342	2.240522	FALSE
старший	молодши	0.608445	0.55524	3.331466	FALSE

	й		4		
старший	єдина	- 0.553564	0.59931 4	3.595886	FALSE
середній	молодши й	- 0.595518	0.57510 5	3.45063	FALSE
середній	єдина	- 1.181235	0.27556 9	1.653414	FALSE
молодши й	єдина	- 0.946039	0.39000 3	2.340017	FALSE

А/В тестування за схемою "1 проти всіх" , яке не виявило жодної статистично значимої різниці після корекції Бонферроні.

Отже, можна зробити висновок, що наявність братів або сестер може впливати на смисложиттєві орієнтації та мотивацію досягнення до успіху, проте жодна з відмінностей не була статистично значимою з огляду на невеликий розмір вибірки.

Висновок до другого розділу

У підсумку, хоча в отриманих результатах простежується певна тенденція до зв'язку між порядком народження та рівнем самоконтролю, потребою у схваленні, мотивації до успіху та смисложиттєвими орієнтаціями, проте жодна з виявлених відмінностей не досягла рівня статистичної значущості. Це не дозволяє зробити остаточні висновки про наявність достовірного впливу порядку народження на ці показники. Однією з можливих причин відсутності статистично значущих результатів може бути обмежений розмір вибірки, що знижує потужність дослідження. У подальших дослідженнях доцільно збільшити обсяг вибірки та враховувати додаткові змінні, які можуть модифікувати вплив порядку народження.

РОЗДІЛ 3. РОЗРОБКА ПСИХОКОРЕКЦІЙНОЇ ПРОГРАМИ ФОРМУВАННЯ СМИСЛОЖИТТЄВИХ ОРІЄНТАЦІЙ І МОТИВАЦІЇ ДО УСПІХ

3.1. Загальна характеристика психокорекційної програми та специфіка її впровадження

Мета: Підтримка розвитку смисложиттєвих орієнтацій та мотивації до успіху у дітей та підлітків. Програма також зосереджена на розкритті потенціалу кожної дитини, формування у неї здорової самооцінки, віри у власні здібності та відчуття особистої цінності.

Водночас вона надає батькам та педагогам знання та практичні інструменти для розуміння психологічних закономірностей, пов'язаних із сиблінговими позиціями і сприяє розвитку більш гнучкого, чуйного та індивідуального підходу до кожної дитини. Програма створює безпечний простір для обговорення, саморефлексії й переосмислення власних стилів взаємодії з дітьми, допомагає помітити й змінити несвідомі виховні настанови, що можуть заважати повноцінному розвитку дитини.

Програма також виконує профілактичну функцію: зменшує ризик виникнення емоційного вигорання у дорослих, внутрішньосімейних конфліктів, конкуренції між дітьми, а також компенсаторної поведінки, яка базується на прагненні “довести” власну значущість.

Цільова аудиторія програми: Батьки та викладачі

Батьки — це перші й найвпливовіші провідники дитини в процесі становлення її особистості. Вони часто несвідомо формують у дітей ті чи інші ролі, очікування, зразки поведінки. Метою роботи з батьками є допомогти їм усвідомити, як саме ці чинники впливають на розвиток характеру, рівень самооцінки, амбіційності, внутрішню мотивацію й здатність досягати успіху. Програма створює умови для глибокої рефлексії над власними виховними

стратегіями та надає інструменти для побудови більш гнучкої, підтримуючої взаємодії з кожною дитиною без порівняння, тиску чи проектування очікувань.

Викладачі — це ті дорослі, які формують для дитини друге соціальне оточення після родини, де активно розвиваються уявлення про себе, свої здібності та межі. Завдання програми для викладачів полягає в тому, щоб поглибити їхнє розуміння психологічної динаміки в учнів із різними сиблінговими ролями, розширити їхнє бачення причин поведінки дітей, навчити розпізнавати і підтримувати індивідуальні потреби кожного учня.

Наповнення програми: Психокорекційна програма складається з п'яти тематичних зустрічей, тривалістю 60 хвилин кожна. Кожна зустріч має чітко визначену мету, тематичний фокус та практичне наповнення, що дозволяє поступово занурювати учасників у ключові аспекти психологічної динаміки, пов'язаної із сиблінговими позиціями, мотивацією досягнень, розвитком самооцінки та внутрішньої автономії дитини.

Програма побудована у форматі інтерактивної взаємодії, де переважає поєднання теоретичного блоку, практичних вправ, групової роботи та індивідуальної рефлексії. Вона створює безпечний простір для вільного обговорення, обміну досвідом, усвідомлення власних моделей поведінки та сприйняття дитини.

Кожна зустріч включає:

1. Психоедукаційний блок, у якому учасники отримують науково обґрунтовану, але доступно подану інформацію про психологічні закономірності розвитку дитини, вплив сиблінгових позицій, роль батьківських і педагогічних установок;
2. Інтерактивні техніки та методики, які стимулюють самоспостереження, рефлексію та емпатійне занурення в досвід, який переживають діти;

3. Групову дискусію та рефлексивне коло, де учасники можуть поділитися відкриттями, внутрішніми реакціями, переосмисленнями.

Очікувані результати участі в програмі: Участь у програмі сприятиме глибшому усвідомленню батьками та педагогами власного впливу на розвиток дитини — зокрема, того, як несвідомі установки, поведінкові сценарії та очікування формують у дітей стиль мислення, емоційне реагування та життєві стратегії. Програма підвищує емоційну обізнаність дорослих, допомагає краще розпізнавати та чутливо реагувати на внутрішні потреби дітей, особливо в контексті їхньої сиблінгової ролі. Завдяки практичним завданням і рефлексивним вправам учасники зміцнюють навички емпатичного слухання, ведення діалогу без тиску, створення підтримуючого середовища, що стимулює розвиток автономності й упевненості в собі.

Також передбачається розвиток стресостійкості та зменшення ризику емоційного вигорання, що є особливо актуальним у професійному та сімейному середовищі з підвищеним навантаженням. Робота з темою виховання сиблінгів дозволяє помітити і знизити прояви суперництва між дітьми, замінивши їх на атмосферу підтримки та прийняття. У результаті учасники починають краще розуміти природу дитячих реакцій, відкривають для себе індивідуальний шлях до кожної дитини та формують більш цілісне бачення її як особистості, що постійно розвивається й потребує тонкої, уважної та послідовної підтримки.

3.2. Структура психокорекційної програми формування смыслжиттєвих орієнтацій і мотивації до успіху

1. Зустріч перша

Перша зустріч психокорекційної програми націлена на знайомство учасників з концепцією сиблінгової позиції та її впливом на розвиток особистості, зокрема — на смысложиттєві орієнтації й мотивацію до успіху в дітей. Учасниками є батьки й викладачі, які зацікавлені глибше усвідомити внутрішній світ дитини, її поведінку, потреби та реакції.

Зустріч розпочинається з невеликого знайомства та дискусії, де учасники діляться своєю сиблінговою позицією (старша/середня/молодша/єдина дитина/близнюк), щоб краще зрозуміти, як ця роль вплинула на формування їхніх смысложиттєвих орієнтацій, почуття відповідальності та власну мотивацію. Після цього подається короткий інтерактивний теоретичний блок про типові риси різних сиблінгових позицій — і як ці особливості можуть проявлятися в навчанні, стосунках, прагненні досягнень або уникненні невдач.

Основною частиною є глибока рефлексивна вправа “Моя роль у сім’ї”, де учасники аналізують власний досвід, відповідаючи на питання “Які очікування я відчував на собі в дитинстві?”, “Чи було порівняння з братами/сестрами?”, “Як це вплинуло на мою самооцінку, бажання досягати успіху, страх помилок?” і найголовніше - “Як цей досвід міг сформувати нашу поведінку як дорослих — у стосунках з дітьми?”

Наступною вправою є проходження діагностичної методики для визначення провідного типу мотивації, а саме методика “Мотивація до успіху” Т. Елерса [5]. Після проходження діагностики учасники у письмовому або усному вигляді можуть відповісти на декілька запитань: Який тип переважає у мене? Як це проявляється в моїх очікуваннях від дитини / учня? Чи передаю я ці установки далі в комунікації з дітьми — словом, тоном, реакціями?

Наприкінці зустрічі учасники підсумовують особисті інсайти та формулюють висновки.

2. Зустріч друга

Друга зустріч програми присвячена навчанню по-справжньому чути дитину — не лише сприймати її слова, а й розуміти емоційний і смисловий підтекст за ними. Мета зустрічі — сформувати навички активного слухання та побудови особистісного контакту, що є основою розвитку довіри, внутрішньої мотивації та відчуття “важливості” в дітей.

Центральною частиною зустрічі є вправа “Слухати між рядками”. Учасники працюють в малих групах, де аналізують фрази, які можуть говорити діти (наприклад, “Мені байдуже”, “Ти не зрозумієш”, “Я не хочу це робити”) й розкривають, які емоції або потреби стоять за цими словами. Потім кожна група шукає спосіб відповісти дитині так, аби підтримати її, дати відчуття прийняття та безпеки.

Наступним етапом є рольова вправа “Чотири рівні слухання” базована на роботі Отто Шамера [27, с.32], де учасники практикують різні стилі сприйняття слів дитини: від “завантаження” — до “справді бути присутнім”. Після кожного раунду відбувається коротке обговорення: “Що змінилося у контакті?”, “Як я себе почував у ролі дитини/слухача?”, “Який стиль був найефективнішим?”

Після вправи учасники проходять коротку самодіагностику — “Мій стиль слухання” (на основі адаптованого опитувальника), яка дозволяє їм усвідомити свої автоматичні моделі взаємодії з дітьми: чи схильні вони до перебивання, до моралізування, чи вміють залишити простір для дитячого досвіду.

У фіналі зустрічі учасники формулюють свої особисті висновки: Що мене зупиняє слухати по-справжньому? Як я можу створити безпечний простір для дитини, де її почують? Як зміниться моя комунікація, якщо я буду слухати не відповідь, а дитину?

3. Зустріч третя

Третя зустріч психокорекційної програми зосереджена на індивідуальних потребах і внутрішніх мотивах дитини. Головна ідея зустрічі: кожна дитина має право на свій шлях, свій темп і власні критерії успіху.

Першим подається теоретичний блок про види внутрішньої мотивації та три базові психологічні потреби згідно з Self-Determination Theory: Автономія — потреба бути автором власного вибору; Компетентність — потреба відчувати, що я щось можу і вмію; Зв'язок — потреба бути прийнятим і підтриманим.

Наступною проводиться вправа “Портрет дитини”. Учасники заповнюють спеціальний бланк, де визначають:

- Що дитині вдається легко?
- Де вона зупиняється?
- Що викликає в неї ентузіазм?
- Коли вона діє незалежно?
- У які моменти просить про допомогу?
- Як вона реагує на похвалу/критику?

Після цього учасники працюють в парах або малих групах, допомагаючи одне одному побачити, які потреби можуть стояти за поведінкою дитини. Також можна обговорити які очікування ми самі внушаємо дітям через порівняння їх з сиблінгами через фрази “Ти ж старший — ти повинен бути прикладом для молодших”, “В твоєму віці брат/сестра вже справлявся з цим”, “Чому ти не можеш бути відповідальним/ розумним/наполегливим, як твій брат/сестра?”

На завершення учасники ознайомлюються з способом спілкуватись з дітьми про їхні емоції через 3 етапи:

1. Помітити реальну емоцію або потребу.
2. Озвучити її без оцінки: “Я бачу, що тобі складно”, “Схоже, ти злишся”.

3. Запропонувати підтримку: “Як я можу бути поряд?”, “Хочеш, я просто побуду з тобою?”

На завершення — коло рефлексії: що я сьогодні усвідомив про свою дитину / учня? Чи можу я бачити різницю між власною мотивацією і мотивацією дитини. Чи готовий я відпустити свої очікування і дати розуміння, що дитина може обрати будь-який шлях і все одно буде мати підтримку.

4. Зустріч четверта

Четверта зустріч психокорекційної програми присвячена переосмисленню того, як ми бачимо дітей: не крізь призму помилок, а через розкриття індивідуального потенціалу кожного. Основна ціль — допомогти змінити фокус уваги з “виправлення недоліків” на розвиток сильних рис як основи для формування мотивації та впевненості в собі.

Зустріч розпочинається з обговорення того, які фрази ми частіше використовуємо в щоденній комунікації: “це ще треба підтягнути”, “це твоя слабка сторона”, “тобі не вистачає...” — і як вони впливають на внутрішній голос дитини. Дорослі рефлексують, як би змінилося сприйняття ними самих у дитинстві, якби акцент був не на помилках, а на підтримці.

Першою вправою є “Сліпа пляма”. Учасники обирають одну дитину (вдома чи в класі), з якою виникають труднощі. Потім вони працюють у парах або міні-групах: кожен описує цю дитину, її поведінку, реакції, а інші учасники — намагаються побачити в цьому позитивні риси, які дорослий міг не помітити. Наприклад, замість “упертий” — “наполегливий”, замість “відсторонений” — “незалежний і самостійний”. Ця вправа допомагає вийти з перспективи оцінювання й побачити дитину більш об’ємно.

Друга вправа — “Моя дитина через 5 років”. Учасники уявляють, що дитина, яку вони часто критикують або “виправляють”, зберегла свої ключові сильні сторони, і ці риси допомогли їй вирости щасливою та цілісною

особистістю. Вони відповідають на питання: Якою я її бачу? Що я зробив для того, щоб підтримати/ де я дав недостатньо підтримки?

Зустріч завершується спільним підсумком: учасники діляться своїми змінами у сприйнятті дітей і формулюють одну сильну рису дитини, яку вони хочуть почати помічати й підтримувати уже завтра, без побудови вимог чи очікувань.

5. Зустріч п'ята

П'ята зустріч психокорекційної програми є підсумковою та має за мету інтегрувати знання, досвід й рефлексії учасників, а також надихнути їх на подальші продуктивні взаємодії з дітьми — як у родині, так і в навчальному середовищі. Фокус зустрічі — на внутрішніх трансформаціях: які установки змінилися, як почати сприймати дитину інакше, та які кроки готові робити далі.

Центральною вправою зустрічі є “Думати по-іншому”, яка базується на когнітивно-поведінковому підході й допомагає побачити, як наші думки формують емоції, а ті — впливають на поведінку.

Учасники пригадують ситуацію, які викликала у них роздратування або бажання контролювати (наприклад: «дитина сказала, що не хоче йти в школу, «підліток ігнорує прохання помити посуд, «старша дитина ревнує до молодшого і каже, що його люблять більше»). Далі вони заповнюють перший трикутник:

- Думка: “Він лінивий”, “Йй усе байдуже”, “Він знову маніпулює”
- Емоція: роздратування, злість, тривога
- Дія: критика, контроль, тиск

Після цього — робота над другим трикутником: учасники вчаться формувати нову, більш конструктивну думку, наприклад:

- “Можливо її ображають у школі”
- “Може, він просто хоче, щоб його побачили”
- “Це її спосіб сказати, що їй складно”

І далі формують:

- Емоцію: співчуття, терпіння, відкритість
- Дію: підтримка, діалог, дозвіл на паузу

Обговорення у парах допомагає побачити, як зміна думки змінює всю поведінкову траєкторію — від страху поділитися емоціями до довіри.

І на закінчення зустрічі коло обговорень: учасники діляться одним важливим інсайтом, який вони винесли з попередніх зустрічей.

Висновки до третього розділу

У третьому розділі було представлено розробку психокорекційної програми, спрямованої на формування смисложиттєвих орієнтацій та мотивації до успіху. Основний фокус програми полягає у наданні батькам і педагогам теоретичних знань та практичних інструментів для глибшого розуміння психологічних особливостей, пов'язаних із сиблінговими позиціями дитини. Запропонований підхід сприяє розвитку чутливішої, індивідуалізованої взаємодії з кожною дитиною, враховуючи її унікальні потреби, мотиви та стратегії реагування.

Програма фокусується на усвідомлення дорослими власного впливу на психологічний розвиток дитини — зокрема, ролі їхніх очікувань, поведінкових моделей та емоційних установок у формуванні стилю мислення, емоційного реагування та життєвої мотивації дитини. Програма також сприяє підвищенню емоційної компетентності учасників, розвитку навичок емпатичного слухання, створення підтримувального середовища, в якому формується автономність та впевненість у собі.

Програма включає п'ять тематичних зустрічей тривалістю 60 хвилин кожна. Перша зустріч присвячена ознайомленню з концепцією сиблінгової позиції та її впливом на формування смисложиттєвих орієнтацій і мотивації досягнення. Друга зустріч зосереджена на розвитку навичок активного слухання й встановлення емоційного контакту з дитиною. Третя — акцентує увагу на визнанні індивідуального темпу та унікальних критеріїв успіху кожної

дитини. Четверта зустріч орієнтована на переосмислення підходів до дитини — зокрема, на перехід від фокусування на недоліках до підтримки сильних сторін. П'ята, підсумкова, зустріч має на меті інтегрувати отриманий досвід, підтримати внутрішні зміни учасників та окреслити напрямки подальшої ефективної взаємодії з дітьми як у родинному, так і в освітньому середовищі.

Таким чином, програма виступає як цілісний психокорекційний інструмент, що сприяє формуванню гнучких, підтримувальних стратегій у спілкуванні з дітьми та розкриттю їхнього потенціалу в контексті сиблінгової динаміки.

ВИСНОВКИ

У результаті наша робота є однією з багатьох наукових праць, присвячених актуальній темі – впливу порядку народження на формування смисложиттєвих орієнтацій і мотивації до успіху. Ми досягли мети роботи, що полягала в теоретичному обґрунтуванні та емпіричному дослідженні того як порядок, у якому дитина народилася в сім'ї (первісток, середній, молодший, близнюк), впливає на розвиток смисложиттєвих орієнтацій та мотивації до успіху. А також виконали завдання, які було поставлено перед дослідженням.

Отже, теоретичний аналіз теорій і концепцій, емпірична частина роботи та дозволили нам сформулювати наступні висновки:

1. Багато дослідників у різні періоди часу підтверджували або спростовували вплив порядку народження на розвиток особистості. За Адлером, старші сиблінги часто відповідальні та лідери, середні - дипломатичні та гнучкі, молодші - творчі та соціальні. Поняття сиблінгової позиції означає місце дитини в порядку народження, яке може впливати на її поведінкові та психологічні характеристики.
2. Смисложиттєві орієнтації відіграють роль внутрішнього компаса людини, визначаючи її ставлення до життя, майбутнього, цілей і цінностей. Згідно з логотерапією Віктора Франкла, прагнення до смислу є базовою потребою людини, втрата якої може спричинити глибокі внутрішні кризи. Саме в сім'ї дитина вперше формує уявлення про сенс життя та життєві стратегії.
А мотивація до успіху, свого часу є рушієм особистісного розвитку, що спонукає до активності, цілеспрямованості та самореалізації. Вона формується під впливом як внутрішніх чинників, так і соціального контексту.
3. Емпіричне дослідження проводилось із використанням методик: «Тест смисложиттєвих орієнтацій», «Рівень самоконтролю», «Оцінка потреби у

схваленні» та «Мотивація до успіху». Отримані результати дозволяють відзначити наявність певних тенденцій, які вказують на можливий зв'язок між порядком народження та такими характеристиками, як рівень самоконтролю, потреба в схваленні, мотивація до успіху та смисложиттєві орієнтації. Втім, жодна з виявлених відмінностей не досягла рівня статистичної значущості.

4. Розроблена програма психокорекції орієнтована на батьків і педагогів та має на меті підтримати розвиток смисложиттєвих орієнтацій і мотивації до успіху в дітей, допомагаючи дорослим краще розуміти вплив сиблингових позицій, формувати індивідуальний, чуйний підхід до виховання та створювати умови для розкриття внутрішнього потенціалу кожної дитини.

Перспективи подальшого дослідження порядку народження полягають у глибшому вивченні психологічних характеристик, що проявляються залежно від сиблингової позиції. Доцільним є розширення вибірки, зокрема за рахунок включення близнюків, зведених сиблингів, дітей із попередніх шлюбів.

Окремий напрям — проведення інтерв'ю з батьками, що дозволить дослідити вплив батьківського стилю виховання на формування сиблингових моделей поведінки, які, у свою чергу, позначаються на психологічних особливостях кожної дитини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гребінь, Н. В., & Карковська, Р. І. (2021). Навчальна мотивація підлітків із різними сиблінговими позиціями в батьківській родині. *Габітус*, (23), 95–103.
2. Кміт, А. Ю. (2023). *Особливості взаєностосунків між сиблінгами з великою різницею у віці*.
3. Кудріна, Т. С., О. Ю. Корнієнко. "Структурні особливості сиблінгового симптомокомплексу як чинника невротичних розладів особистості." *Молодий вчений* (4) (2015): 78-83.
4. Коропецька, О. М. (2021). *Психологічні основи професійної орієнтації та самореалізації особистості*. Київ: КНТ.
5. Пляка, Л. В., & Огарь, С. В. (2016). *Психодіагностичний комплекс з вивчення особистості студента: практ. посібник*. Харків: НФаУ. – 124 с.
6. Прядко, Н. О. (2015). Мотивація досягнення як детермінанта успіху в професійній діяльності особистості. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки*, (127), 177–180.
7. Розвадовська, Т. В. (2018). Відповідальність: філософський та гуманітарний аспекти. *Міжнародні Челпанівські психолого-педагогічні читання*, 23, 258–267.
8. Савчин, М. В. (1996). Динаміка мотивації відповідальної поведінки особистості. *Педагогіка і психологія*, (4), 39–49.
9. Федоришин, Г. М. (2013). Сиблінгова позиція як предмет психологічного аналізу. Івано-Франківськ. URL: <http://oldconf.neasmo.org.ua/node/3154>
10. Вилюнас, В. К. (2006). *Психологія мотивації*. Москва: Речь. – 458 с.
11. Електронне джерело: <https://blog.changecompanies.net/carl-rogers-theory-person-centered-therapy>
12. Adler, A. (1964). In P. Mairer (Ed.), *Problems of Neurosis: A Book of Case Histories* (p. 96). New York, NY: Harper & Row, Publishers, Incorporated.

13. Adler, A. (1964). *Social interest: A challenge to mankind* (Original work published 1933). New York: Capricorn Books.
14. Ansbacher, H. L., & Ansbacher, R. R. (Eds.). (1956). *The individual psychology of Alfred Adler*. New York: Basic Books.
15. Beck, E., Burnet, K. L., & Vosper, J. (2006). Birth-order effects facets of extraversion. *Personality and Individual Differences*.
16. Crumbaugh, J. C., & Maholick, L. T. (1964). An experimental study in existentialism: The psychometric approach to Frankl's concept of noogenic neurosis. *Journal of Clinical Psychology*, 20(2).
17. Deci, E. L., Olafsen, A. H., & Ryan, R. M. (2017). Self-determination theory in work organizations: The state of a science. *Annual Review of Organizational Psychology and Organizational Behavior*, 4(1), 19–43.
18. Eckstein, D., Aycock, K. J., Sperber, M. A., McDonald, J., Van Wiesner III, V., Watts, R. E., & Ginsburg, P. (2010). A review of 200 birth-order studies: Lifestyle characteristics. *Journal of Individual Psychology*, 66(4).
19. Fancher, R. E. (1990). *Pioneers of Psychology*. New York, London: W.W. Norton & Company.
20. Frankl, V. E. (1959). *Man's Search For Meaning: An Introduction to Logotherapy*. Hodder and Stoughton.
21. Kierkegaard, S. (1844). *Either/Or*. Princeton: Princeton University Press.
22. Koutsopoulou, Z. G. (1998). *Meaning in life and psychological well-being in older adults* (Doctoral dissertation, University of Leeds).
23. Murray, H. A. *Toward a classification of interaction*.
24. Nietzsche, F. W., & Romagnoli, S. (1956). *Ecce Homo* (p. 327). Gallimard.
25. Powell, B., Freese, J., & Steelman, L. C. (1999). Rebel without a cause or effect: Birth order and social attitudes. *American Sociological Review*, 64(2), 207–231.

26. Rogers, C. R., Stevens, B., Gendlin, E. T., Shlien, J. M., & Van Dusen, W. (1967). *Person to Person: The Problem of Being Human: A New Trend in Psychology*. Lafayette, CA: Real People Press.
27. Scharmer, C. O. (2000, May). Presencing: Learning from the future as it emerges. In *Conference on Knowledge and Innovation*.
28. Spitzer, A. B., & Lewis-Beck, M. S. (1999). *Social Science Fiction*.
29. Sulloway, F. J. (1996). *Born to Rebel*. New York: Pantheon Books.
30. Toman, W. (1993). *Family Constellation: Its Effects on Personality and Social Behavior*. Springer Publishing Company.

ДОДАТКИ

Додаток А.

Методика “Оцінка потреби у схваленні”

1. Я уважно читаю документ перед тим, як підписую його.
2. Я не відчуваю вагань, коли комусь необхідно допомогти в біді.
3. Я завжди уважно слідкую за тим, як я одягнений.
4. Удома за столом я поведжуся так само, як і в ресторані.
5. Я ніколи не відчуваю ні до кого сильних симпатій.
6. Був випадок, коли я покинув щось робити, тому що був невпевнений у власних силах.
7. Інколи я люблю лихословити про відсутніх.
8. Я завжди уважно слухаю співрозмовника, хто б він не був.
9. Був випадок, коли я вигадував вагому причину, щоб виправдатись.
10. Траплялось, що я користувався помилкою людини.
11. Я завжди охоче визнаю свої помилки.
12. Іноді, замість того, щоб пробачити людині, я намагаюсь відплатити їй тим самим.
13. Були випадки, коли я наполягав на тому, щоб робили по-моєму.
14. У мене не виникає внутрішнього протесту, коли мене прохають зробити послугу.
15. У мене ніколи не виникає досади, коли висловлювана думка протилежна моїй.
16. Перед тривалою подорожжю я завжди ретельно обмірковую, що взяти із собою.
17. Були випадки, коли я дійсно заздрих успіху інших.
18. Іноді мене дратують люди, які звертаються до мене з проханнями.
19. Коли в людей неприємності, я іноді думаю, що вони отримали їх по заслугі.
20. Я ніколи нікому навмисне не казав неприємних речей.

Тест смисложиттєвих орієнтацій

1.	Зазвичай мені дуже сумно	3210123	Зазвичай я сповнений енергією
2.	Життя завжди здається мені хвилюючим та захоплюючим	3210123	Життя здається мені спокійним та рутинним
3	У житті я не маю визначених цілей та намірів	3210123	У житті у мене є досить конкретні цілі та наміри
4.	Моє життя, як на мене, вкрай безглузде та безцільне	3210123	Моє життя, як на мене, досить осмислене та цілеспрямоване
5.	Кожен день для мене завжди новий та несхожий на інші	3210123	Кожен день здається мені схожим на усі попередні
6.	Коли я піду на пенсію, я займуся цікавими речами, якими завжди мрія зайнятися	3210123	Коли я піду на пенсію, я постараюся не обтяжувати себе жодними турботами
7.	Моє життя склалося саме так, як я мріяв	3210123	Моє життя склалося зовсім не так, як я мріяв
8.	Я не досяг успіхів у здійсненні власних життєвих планів	3210123	Я здійснив багато з того, що було мною заплановано в життя

9.	Моє життя пусте і нецікаве	3210123	Моє життя сповнене цікавими справами
10.	Якщо б мені довелося сьогодні підводити підсумок власного життя, то я б сказав, що воно було досить осмисленим	3210123	Якщо б мені довелося сьогодні підводити підсумок власного життя, то я б сказав, що воно було позбавлене смислу
11.	Якщо б я міг вибирати, то б побудував своє власне життя зовсім по-іншому	3210123	Якщо б я міг вибирати, то прожив би життя ще раз так, як живу зараз
12.	Коли я дивлюся на світ, який мене оточує, він породжує в мені неспокій та розгубленість	3210123	Коли я дивлюся на світ, який мене оточує, він зовсім не викликає у мене неспокій та розгубленість
13.	Я дуже обов'язкова людина	3210123	Я зовсім не обов'язкова людина
14.	Я вважаю, що людина має можливість здійснити свій життєвий вибір за власним бажанням	3210123	Я вважаю, що людина позбавлена можливості вибирати через вплив природних властивостей та обставин
15.	Я впевнено можу назвати себе цілеспрямованою людиною	3210123	Я не можу назвати себе цілеспрямованою людиною

16.	У житті я ще не знайшов власного покликання та чітких цілей	3210123	У житті я знайшов власне покликання та цілі
17.	Мої життєві погляди ще не •визначилися	3210123	Мої життєві погляди досить визначені
18.	Я вважаю, що мені вдалося знайти покликання та цікаві цілі у житті	3210123	Я навряд чи здатен знайти покликання і та цікаві цілі у житті
19.	Моє життя в моїх руках, і я сам керую ним	3210123	Моє життя не підвладне мені, воно керується зовнішніми подіями
20.	Мої повсякденні справи приносять мені втіху та задоволення	3210123	Мої повсякденні справи приносять мені суцільні не приємності та переживання

Методика «Рівень самоконтролю»

1. Мені здається важким мистецтво наслідування звичок інших людей.
2. Я, мабуть, міг (могла) би склеїти дурника, щоб привернути увагу або розважити оточуючих.
3. З мене міг (могла) би вийти непоганий (непогана) актор (акторка).
4. Іншим людям іноді здається, що я переживаю щось глибше, ніж це є насправді.
5. У компанії я рідко опиняюсь у центрі уваги.
6. У різних ситуаціях і в спілкуванні з різними людьми я часто поводжу себе зовсім по-іншому.
7. Я можу відстоювати тільки те, в чому щиро впевнений (-на).
8. Щоб досягти успіху в справах і в спілкуванні з людьми, я намагаюсь бути таким (такою), яким (якою) мене бажають бачити.
9. Я можу бути дружнім (дружньою) з людьми, які мені не подобаються.
10. Я не завжди такий (така), яким (якою) видаюсь.

Методика вивчення мотивації до успіху

Текст опитувальника:

1. Коли маєте вибір між двома варіантами, його краще зробити швидше, ніж відкласти на певний час.
2. Я легко роздратовуюсь, коли помічаю, що не можу на всі 100% виконати завдання.
3. Коли я працюю, це виглядає так, ніби я все ставлю на карту
4. Коли виникає проблемна ситуація, я частіше всього приймаю рішення одним з останніх.
5. Коли у мене два дні підряд не має справ, я втрачаю спокій.
6. У деякі дні мої успіхи нижче середніх.
7. Стосовно себе я більш вимогливий, ніж стосовно інших.
8. Я більш доброзичливий, ніж інші.
9. Коли я відмовляюсь від складного завдання, то потім суворо засуджую себе, бо знаю, що, вирішивши проблему, досягнув би успіху.
10. У процесі роботи я потребую зробити невеликі паузи для відпочинку.
11. Наполегливість — це не головна моя риса.
12. Мої досягнення в праці не завжди однакові.
13. Мене більше цікавить інша робота, ніж та, якою я займаюсь.
14. Засудження стимулює мене сильніше, ніж похвала.
15. Я знаю, що мої колеги вважають мене діловою людиною.
16. Перешкоди роблять мої рішення більш твердими.
17. У мені легко збудити честолобство.
18. Коли я працюю без натхнення, це, зазвичай, помітно.
19. При виконанні роботи я не розраховую на допомогу інших.
20. Деколи я відкладаю те, що повинен був зробити зараз.
21. Потрібно розраховувати тільки на самого себе.

22. У житті мало речей більш важливих, ніж гроші.
23. Завжди, коли мені потрібно виконати важливе завдання, я ні про що інше не думаю.
24. Я менше честолюбний, ніж інші.
25. У кінці відпустки я зазвичай радію, що скоро вийду на роботу.
26. Коли я хочу працювати, то я роблю це краще і більш кваліфіковано за інших.
27. Мені простіше і легше спілкуватись з людьми, які можуть старанно працювати.
28. Коли у мене немає справ, я відчуваю, що мені не по собі.
29. Мені доводиться виконувати відповідальну роботу частіше, ніж іншим.
30. Коли мені доводиться приймати рішення, я намагаюсь робити це якомога краще.
31. Мої друзі деколи вважають мене лінивим.
32. Мої успіхи в певній мірі залежать від моїх колег.
33. Не має сенсу протидіяти волі керівника.
34. Іноді не знаєш, яку роботу доведеться виконувати.
35. Коли щось не виходить, я нетерплячий.
36. Я завжди звертаю мало уваги на свої досягнення.
37. Коли я працюю разом з іншими, моя робота дає більші результати, ніж робота інших.
38. Більшість, за що я берусь, я не доводжу до кінця.
39. Я заздрю людям, які не перевантажені роботою
40. Я не заздрю тим, хто прагне до влади і становища.
41. Коли я певен, що стою на правильному шляху, для доказів своєї правоти я йду на крайні міри.

Додаток Д.

Question	F-statistic	p-value	Bonferroni p-value	Significant (p < 0.05)
1. А) Зазвичай мені дуже сумно	0.171698	0.914313	18.286257	FALSE
2. А) Життя завжди здається м	0.405827	0.750368	15.007363	FALSE
3. А) У житті я не маю визначе	1.804719	0.177205	3.544109	FALSE
4. А) Моє життя, як на мене, в	0.427529	0.735348	14.706967	FALSE
5. А) Кожен день для мене зав	0.551777	0.652542	13.050837	FALSE
6. А) Коли я піду на пенсію, я	0.93875	0.439581	8.791622	FALSE
7. А) Моє життя склалося саме	1.189367	0.337831	6.756629	FALSE
8. А) Я не досяг успіхів у зді	0.850917	0.481681	9.633628	FALSE
9. А) Моє життя пусте і неціка	1.265288	0.311851	6.23703	FALSE
10. А) Якщо б мені довелося сь	2.279383	0.108989	2.179778	FALSE
11. А) Якщо б я міг вибирати,	0.151011	0.927875	18.557499	FALSE
12. А) Коли я дивлюся на світ,	2.983552	0.054446	1.088914	FALSE
13. А) Я дуже обов'язкова(важл	0.704403	0.560017	11.200347	FALSE
14. А) Я вважаю, що людина поз	5.289433	0.007107	0.142133	FALSE
15. А) Я не можу назвати себе	2.457066	0.091188	1.823751	FALSE
16. А) У житті я ще не знайшов	1.823719	0.173748	3.47497	FALSE
17. А) Мої життєві погляди ще	0.13821	0.936047	18.720944	FALSE
18. А) Я навряд чи здатен знай	1.224594	0.325519	6.51038	FALSE
19. А) Моє життя не підвладне	2.136861	0.125936	2.518712	FALSE
20. А) Мої повсякденні справи	1.798589	0.178336	3.56672	FALSE